

Tord Andersson

Sällsamheter
i Gästrikland

Tord Andersson Sällsamheter i Gästrikland

Gästrikland är naturligtvis, som alla andra landskap, fyllt av märkvärdigheter, historiska smultronställen och litterära miljöer – för att inte tala om det osynliga landskapet, byggt på sägner och skrönor.

Den självklara centralorten är Gävle med bruken som viktiga satelliter. Författaren berättar underhållande och sakkunnigt om både stadslivet och brukslivet – med sin "bruksanda" där t ex bandyn var en självklar ingrediens, långt före konstlusa banor och inomhushallar.

Om Furuvik som med sin cirkus, sina Furuviksbarn och sin djurpark blev riksbekant utflyktsmål.

Om många fängslande människöden: Kerstin Hesselgren från Hofors bruk – den första kvinnan i Sveriges riksdag och i Nationernas Förbund. Per Löfving från Tolvfors bruk – en av Linnés främsta lärjungar. Paul Peter Wäldenström från Gävle – en förgrundsgestalt inom frikyrkorörelsen och samtidigt den som framförde idén om landskapsblommor i Sverige. Konkurrensen om liljekonvaljen blev hård, men till slut hamnade den ändå i Gästrikland.

Boken är rikt och intressant illustrerad med tidstypiska fotografier, teckningar, stick och kartor.

Författaren Tord Andersson är kulturhistoriker och infödd gästrikare. Han har skrivit flera böcker om landskapets unika folkkonstnär Hans Wikström och Gästriklands brukshistoria.

RABÉN & SJÖGREN

ISBN 91-29-57692-X

9 789129 576924

Rabén & Sjögren

Om han nu ska ha en etikett är han gästrikemålare eller bara Hans Målare. Få folkkonstnärer lyser med en sådan personlighet som Hans Wikström. Vi tror oss veta så mycket om hans liv och det är ovanligt eftersom den svenska folkkonsten bärs upp av många anonyma mästare.

Ändå är Wikström inte originell, följer förlagor ur illustrerade böcker och biblar, har troligen studerat konst någonsans – men det är just i brytningen mellan kopiering och självständigt artisteri som Hans Wikström alltid frestas att göra livet som han vill, att inte alltid slaviskt följa förebilden. Han färglägger, klär på sina gestalter gästrikedräder, lånar ansikten från pigor i hemmen som nu ska prydas av väggmålningar och av bönder på kyrkbacken. Ibland fick nog beställarna betala litet extra för att få komma med i Jesu liv.

Jesus går inte bara på Siljans strand, som det så träffande har sagts om dalmålningsskatten. Jesus är lika mycket gästrike. I hans följe bär kvinnorna hättor, kopparkruror och korgar i händerna. Landskapet kan naturligtvis med stor fantasi tänkas vara Palestina, men ibland är det missänt likt Utomälven hemma i Hedesunda. Dalälven skymtar bakom mullbärstkontrollen, prunkande som rönar. Gärdesgårdar inramar åkrarna. Silvriga timrade ängslador har Hans Wikström byggt för höet – de fanns nog heller inte på Jesu tid. En kvinna klappar tvätt. Bykkaret ryker när profeten Elia får i vädret. En av svensk folkkonsts allra vackraste bilder av just Elie himmelsfärd målades av Hans Wikström 1819 för tingsalen i Backa i Hedesunda och finns nu i Koversta gammelby, Österfärnebo.

Att använda sin egen tid i konsten är inget ovanligt för självlärd folkmålare, men få har gjort det med sådan flit och med glimten i ögat som Hans Wikström. Det är en ren fröjd att leta efter hans egen älvbygd i den bildvärld, som på det sättet bara är hans.

Samtidigt blev bilderna religiöst rikare och budskapet både kraftfullare och mer förståeligt. Hans Wikström har som Rune Lindström med Himlaspelet, för att ta ett mera sentida exempel, tagit ned det kristna innehållet på jorden, byggt upp de bibliska motiven i den egna vardagen och kryddat med konstnärlig glädje och humor.

Hans Wikström målar allt intensivare ju äldre han blir, flera och större verk. Var de första taken, skåpen och väggarna enkla visor skapade de sista årens målningar rena symfonier, som hela bondstu-

gor, fyllda med färgprakt och jubel över livet.

I Fors i Österfärnebo målar han i en bondgård en julnattsbild från hedarnas äng utanför Betlehem med en religiös hetta och en uppsluppenhet som få. Då är han 68 år och det är två år kvar till Sända och Nattvarden.

Och två år äldre dirigerar han finalen. Stjärnorna gnistrar som diamanter över älvlandskapet utanför blyrutorna och han visar oss ett under i prakt, fest och glädje. Missionären tar över penseln från folklivsskildraren och visar vad vi bör unna oss i detta livet och vad vi får av nåd.

Nattvardsundret från Sända är en rolig bild. Anletena är rödblommiga, det är varmt och svetten lackar, drickat har gjort sitt.

Hans Wikströms Nattvarden står inte Leonardo da Vincis efter i intensitet och upplevelse – överord och provinsiellt, men varför det? Varför skulle ett måleri från en älvstrand uppe i Norden stå som en tiggare vid dörren, för att mästaren var en enkel man och bara målade hemkring?

Sällsamme Birger

En resa bland Gästriklands sällsamheter avslutas som sig bör, hos den sällsamaste av nu levande gästrikar.

Sommaren blommar. Röken från grytorna på tallskogsstranden tar sig ut över älven. Måsskrin blandas med barnröster. En skäggig gänglig man sitter i en prästragshage med en flicka i knäet och en vävram. Garnkoken som lyftas upp är björklövsgula.

Några andra ungdomar tar Hedesunda kyrka på andra stranden i handen med torn och allt, väver ett blått band som förstås är Dalälven, badvattnet, ljunt och varmt. Stranden pryds av en hägrande glaskiosk med alla nya sorter. Ett begravningsfölje lämnar kyrkan, en cirkuslefant har förrirat sig in på kyrkogården och en kvinna från Västbyggebyhålet kommer för att lördagskvällskratta graven. Över riket av verklighet och saga lyser en makalös solnedgång, som den vi älvsockenbor alltid undlägnats med.

En minnesbild från ett av de många läger, som de senaste 25 somrarna har hållits vid Dalälven av och med Hedesundavävarna — en fantastisk skapelse av konstnären Birger Forsberg.

Barn efter barn, många nu vuxna, har invigts i vävningens mysterier, lärt sig teknik och att hantera garner och sedan — släppts lösa vid vävstolarna. Ingen lärare, allra minst Birger, har talat om motiv eller räckt garnändar. Inga ledare har ritat mönster och sagt hur man *bör* göra. Barnen har själva fått skapa efter sina egna funderingar och den fantasi, som bara barn besitter, innan de blir stora och duktiga vuxna.

Birger Forsberg kläckte sin geniala idé om en annorlunda konstskola efter att 1965 ha besökt Egypten och vävarbyn Harrania, där barnen har fått arbeta efter sina egna huvuden.

Varför skulle det inte gå hemma i Hedesunda, resonerade Birger och förmådde sin hemkommun att köpa en stor vävnad av Harrania-barnen till kommunalhuset, säkerligen en av de märkligaste utsmyckningar som en politikersamling har kunnat beskåda vid sina kloka beslut. Några barn började att väva, ringar spreds på vattnet och därmed startade Hedesundavävarna, vid det här laget kända i såväl Gävle som Paris och på Nya Zeeland, sin vandring in i konstlandet — en resa som väl aldrig slutar, får vi hoppas.

Antigen efter åratals kämpande ser tanken på ett permanent vävarläger ut att kunna förverkligas. Birger Forsberg går omkring med Ralph Erskine-ritningar och självklart blir det så i framtiden, oavsett sotiga puttrande grytor under himmelens sky eller i mera ordnade former, att Hedesundavävarna kommer att betraktas som en av de klassiska konstnäskolonier — eller kanske inte, eftersom konstnärerna bara är barn?

I vilket fall som helst kommer Hedesundavävarnas konst, barnsigt i dess rätta bemärkelse och äkta, att ha sin plats bland det största som har åstadkommit i Gästrikland. Några årtiondens skaparglada barn bland garnmystan har stigit in i ledet av Gästriklands bidrag till konsthistorien, från bildstensristarna till timmertäljare, silversmidare och Wikströmsmålningar.

Birger, själv utövande konstnär, skicklig tecknare och lärare vid Konstfack i Stockholm, har tillbringat åtskilliga månader med sina barnkullar, ordnat utställningar över halva jordklotet, rest som en

skottspole till Egypten och är som ett barn där i öknen, själv inte alls olik en kameldrivare från Cheops' dagar. Eller som hemma i Hedesunda, lika hemamt som bland ismerna rör han sig i hembygdens mytvärld av historier och burleskerier. En härlig levnadskonstnär!

Hans idé med vävande barn har slagit rot på andra håll i Sverige och nya grupper har fötts. Birgers vision är att varje oförstört barn någon gång ska kunna få hitta till sin egen fantasi — där sagoprinsessan rider förbi Lundins bageri med det goda paltbrödet och Missionskyrkan uppe på åsen, en arab plöjer med åder på en åker i Koffsta, en domptör tränar sina hundar, samtidigt som det faller snö och löven prunkar, så gröna som bara Hedesundas björkar på Kvilanuddens är om våren, ackompanjerade av morgonsolens röda och älvens blå färg. Rödluvan möter vargen inte långt från Ålbo, en hjulångare skovlar sig fram och en man passar på en älgjur.

Birger var i början en smula orolig för att barnen inte skulle få tillräckligt med ro för vävningen i denna uppdrivna värld, med rockgrupper i televisionen och påverkande händelser i byn. I Harrania är det säkert lättare att väva i större lugn, men barnen tog, visade det sig, sin vävlek på allvar, förevigade intrycken utifrån i sina vävnader.

Ortsborna var kanske hemmablinda och en smula konfunderade. Ingen är riktigt profet hemmavid och Birger har ibland betraktats som en joller och mötts av en mild skepticism som säkerligen alltid konstnärer, med skägg och oregelbunden livsföring, möter i en trygg och invand omgivning. En joller är annars ingen av gästrikar stämplad och föraktad person. Han får helt enkelt hållas.

Och Birger och hans vävande ungdomar har fått hållas i vävstugan vid Konsum och vid älvranden i sommartid.

En konst som bär på ett kulturarv och skapar ett eget.

Nog är det sällsamt detta, med det provinsiellt rotfästa, universella, i sin enkelhet. Som livet självt. Som en Hedesundaväv.

